

ПРОСОДИЧНІ ОЗНАКИ АНГЛІЙСЬКОГО ПРИСЛІВ'Я З КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОЮ ФУНКЦІЄЮ ОЦІНКИ

Деркач Н.В.

Чернігівський національний педагогічний університет

імені Т. Г. Шевченка

tashiklang@gmail.com

The article focuses on studying the peculiarities of the intonation of the English proverbs realizing a communicative and pragmatic function of assessment. A respective invariant intonation model is outlined. Variant intonation models brought forth by the influence of sociocultural factors of the number of listeners and speaker's social status relative to the listener/s are examined.

Key words: *proverb, communicative and pragmatic function of assessment, prosodic features, auditive analysis, variant and invariant intonation models.*

У мовознавстві традиційно зберігається інтерес до наукового розгляду прислів'їв – номінативно-комунікативних одиниць, що відображають національно-культурну своєрідність конкретного етносу й відіграють важливу роль в передачі соціального досвіду. Чимало праць присвячено різноаспектному розгляду прислів'їв як інформаційно навантажених, поширених одиниць мови та мовлення, комунікативні функції яких узагальнено представлені у праці [2] як триада "твердження – оцінка – припис" (statement – evaluation – prescription). Однак просодична організація прислів'їв, що вжиті з певною метою в контексті конкретної комунікативної ситуації, на сьогодні вивчена недостатньо. Тому актуальним убачаємо розгляд просодичних особливостей оцінних прислів'їв, уведених до англomовних художніх творів і політичних промов.

Зауважимо тут, що вжите у мовленні прислів'я завжди виявляє певне ставлення мовця до повідомлюваного, а отже, апріорі має оцінний характер. Очевидно, що в умовах контексту прислів'я не може представити припис, рекомендувати чи заборонити певну діяльність без здійснення попередньої оцінки ситуації або дії як аксіологічно забарвленої або нейтральної [2]. Утім, за винятком окремих формальних маркерів, напр. порівняльних конструкцій, оцінка у прислів'ї зазвичай представлена імпліцитно. Саме тому сприйняття оцінних відтінків і нюансів прислів'я та висновки про його загальне оцінне значення носять доволі суб'єктивний характер і значною мірою залежать від таких контекстуальних даних, як вигляд обличчя мовця, його соціальні,

гендерні та вікові характеристики і, найголовніше, від інтонації, за допомогою якої він оформлює своє висловлення.

Слід зазначити, що в ході експериментально-фонетичного дослідження аудитивний аналіз озвучених англійських прислів'їв здійснювався з огляду на такі провідні фактори, як їх комунікативно-прагматична функція (оцінка, вплив, узагальнювання), ситуація спілкування (з одним індивідом або більшою їх кількістю, в тому числі в публічному мовленні), соціальний статус мовця порівняно зі слухачем (вищий, рівний, нижчий) та низку додаткових ознак.

Результати дослідження демонструють, що для прислів'їв з комунікативно-прагматичною функцією оцінки найменш характерним є низький рівень емоційно-прагматичного потенціалу (термін А. А. Калити [1, с. 7–13] (24,6% порівняно з 28,0% для прислів'їв з функцією впливу, і 33,7% – узагальнювання). Водночас при найменшій відсотковій долі високого рівня емоційно-прагматичного потенціалу, він є найбільш рекурентним саме серед оцінних прислів'їв – 12,3% порівняно з 6,5%, та 4,8% для прислів'їв з функцією впливу й узагальнювання, відповідно. Це цілком зрозуміло, оскільки на відміну від узагальнювання і впливу, які є зазвичай досить раціональними, оцінка часто відображає емоційне, негативне чи позитивне, суб'єктивне враження мовця від ситуації спілкування, власних дій, або особистості чи дій слухача.

Типовим для оцінних прислів'їв виявляється функціонування середнього або звуженого позитивного інтервалу між попереднім висловленням і прислів'ям і частотність короткої та середньої пауз перед ним. При цьому актуалізація перцептивної паузи більш властива висловленням мовців високого статусу, а поява довших за тривалістю пауз асоціюється з рівністю статусів мовця і його слухачів.

Найбільш поширеним міжсинтагменним інтервалом усередині двосинтагменного оцінного прислів'я є нульовий, що загалом свідчить про наявність міцного смислового зв'язку між інтоногрупами (далі ІГ) оцінних прислів'їв, підтримуваного на інтонаційному рівні. Результати аудитивного аналізу також демонструють, що міжсинтагменні інтервали всередині прислів'я можуть суттєво варіювати в межах позитивних різновидів (від вузького до розширеного) під впливом соціокультурних факторів ситуації спілкування та соціального статусу мовця стосовно слухача.

Оцінні прислів'я характеризуються середнім підвищенням (для нижчих за статусом мовців) і середнім зниженням (для вищих за статусом мовців)

тональним рівнем початку ІГ. Низький тональний рівень початку ІГ пов'язаний із функціонуванням низького рівного або висхідного передтакту чи наявністю низької усіченої або висхідної ступінчастої типів шкал. Для оцінних прислів'їв притаманне функціонування рівного передтакту, що є низьким у ситуації звернення мовця до однієї особи і зростає до середнього зниженого зі збільшенням кількості слухачів.

Тональний рівень початку шкали односинтагменних прислів'їв є переважно середнім підвищеним (особливо при зверненні мовця до однієї особи (69,57%)) чи середнім зниженим (при спілкуванні з малою групою слухачів (62,07%)). Натомість двосинтагменні прислів'я, реалізовані в різних за кількістю учасників ситуаціях спілкування, характеризуються широким варіюванням тонального рівня початку шкали й вирізняються лише відносно підвищеною частотою низького рівня у першій ІГ.

Результати узагальненої оцінки аудиторями руху тону на різних ділянках шкали показали, що односинтагменні прислів'я відрізняються рівним рухом тону на всіх ділянках шкали, натомість прислів'ям з двома ІГ властивий здебільшого висхідний рух тону на такті у першій і другій ІГ, а друга і третя ритмогрупи маркуються рівним рухом тону. Порівняно з прислів'ями з комунікативно-прагматичною функцією впливу має місце більша кількість випадків зі спадним рухом тону на такті у другій ІГ, де функціонує поступово спадна ступінчаста шкала з перерваною поступовістю.

Закономірності розподілу частотних характеристик актуалізації типу шкали вказують на підвищену рекурентність в оцінних прислів'ях поступово спадної шкали з перерваною поступовістю, поряд із поширенням спадної ступінчастої та усіченої шкал. У двосинтагменних оцінних прислів'ях, озвучених у публічних промовах, високим є й показник висхідної ступінчастої шкали у другій ІГ.

Діапазон шкали в оцінних прислів'ях є переважно звуженим або вузьким, їхня частота варіює у межах 20,45–68,97%. У двосинтагменних прислів'ях вузький діапазон залишається незмінним для обох ІГ або незначно розширюється до звуженого в другій. Актуалізації середнього діапазону шкали сприяють окремі види шкал, наприклад, змішана або ковзна, що пов'язані, як правило, з переживанням мовцем негативних емоцій, напр., осуду або критики. Інтервал між передтермінальною частиною і ядром для одно- та двосинтагменних прислів'їв є, зазвичай, невеликим – вузьким позитивним, нульовим або вузьким негативним.

Озвучення односинтагменних оцінних прислів'їв характеризується помірною (у межах 9,09–50,0%) варіативністю середнього підвищеного, середнього зниженого та низького різновидів спадного термінального тону. Для двосинтагменних прислів'їв типове ширше варіювання термінального тону у межах першої ІГ й домінування середнього зниженого і низького спадних тонів у другій. Швидкість зміни руху спадного тону є переважно малою або середньою. Зауважимо, що актуалізації спадного тону з малою швидкістю зміни напрямку руху часто передує спадна ступінчаста шкала або спадна ступінчаста шкала з перерваною поступовістю, що надає висловленню відтінку повчальності.

Аналіз частоти розподілу показників тонального діапазону ІГ засвідчив, що для односинтагменних оцінних висловлень-прислів'їв притаманний середній тональний діапазон. Звужений тональний діапазон властивий висловленням, актуалізованим у ситуації спілкування, де мовець прагне згладити емоційність оцінного висловлення, стримує свої емоції й внутрішні переживання. Натомість широкий діапазон ІГ свідчить, передусім, про сильні, нестримні емоції мовця.

Двосинтагменні прислів'я позначені помірною варіативністю розширеного, середнього і звуженого тональних діапазонів в обох ІГ. У публічному мовленні вищий статус індивіда маркується розширеним (62,5%) тональним діапазоном у першій інтоногрупі та звуженим (50,0%) – у другій, тобто, спостерігається тенденція до звуження діапазону інтоногруп у напрямі до завершення висловлення.

Результати узагальненої оцінки варіювання темпу в оцінних висловленнях-прислів'ях демонструють, що найбільш рекурентним його типом у таких реалізаціях є помірний, з незначною варіативністю убік прискореного або сповільненого. При цьому прискорення темпу вимови пов'язується переважно із нижчими за статусом індивідами, наприклад, у випадку негативної оцінки мовцем вчинків слухача для якнайшвидшої реалізації цього неприємного епізоду. Натомість сповільнення темпу властиве для них лише в поодиноких випадках і свідчить про те, що мовець перебуває у стані глибоких роздумів, смутку, нудьги або втоми. Для мовців з високим статусом сповільнення темпу є більш типовим і надає прислів'ю більшої повчальності або підкреслює його позитивне контекстне значення. Аудитори-інформанти пов'язували сповільнення темпу, у межах якого актуалізується спадний тон із малою швидкістю зміни напрямку руху, з

реалізацією оцінки, яка зазвичай здійснюється поважними, старшими за віком мовцями, що мають високий статус.

Оцінні прислів'я марковані збільшеною частотою помірної гучності, із її певним підвищенням у публічному мовленні. Варіювання гучності у межах висловлення може передавати різні відтінки значення й віддзеркалювати емоційне ставлення мовця до ситуації, що склалася.

Таким чином, викладене вище дозволяє стверджувати, що інваріантна інтонаційна модель актуалізації англійського прислів'я з комунікативно-прагматичною функцією оцінки характеризується такими ознаками, як середній тональний інтервал і коротка або середня пауза між попереднім висловленням і прислів'ям; середній підвищений початок інтоногрупи; середній знижений і середній підвищений початок шкали; усічена, спадна ступінчаста або поступово спадна ступінчаста з перерваною поступовістю типи шкал зі звуженим або вузьким тональним діапазоном; рівний рух тону на всіх ділянках односинтагменного прислів'я та висхідний рух тону на такті ІГ двосинтагменного висловлення; вузький позитивний або нульовий інтервал між передтермінальною частиною і ядром; функціонування різновидів спадного тону (низький, середній знижений, середній підвищений) з малою або середньою швидкістю зміни напрямку руху; середній або розширений (для двосинтагменних прислів'їв) тональний діапазон ІГ; помірні темп і гучність.

Оскільки додаткового варіювання інтонаційна модель актуалізації оцінного прислів'я набуває під дією соціокультурних факторів кількості слухачів і їхнього соціального статусу порівняно з мовцем, доцільним убачається подальший розгляд просодичної специфіки такого впливу, а також інтонаційних ознак висловлень-прислів'їв з позитивною, негативною та невизначеною оцінністю.

Література

1. Калита А. А. Функціонально-рівневий підхід до аналізу взаємодії системи фонетичних засобів та прагматики у створенні смислу висловлювання // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія. – К.: Вид. центр КНЛУ. – 2003. – Вип. 7: Мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ. – С. 7–13.
2. Krikmann A. Some Additional Aspects of Semantic Indefiniteness of Proverbs / [Електронний ресурс] / Alan Krikmann // De Proverbio. – 1999. – Vol. 5. – No 2. – Режим доступу до журналу: <http://www.deproverbio.com/display.php?a=3&r=97>.